

УДК 65.011.12

В.О. ТІМОФЄЄВ, Ю.В. ОВСЮЧЕНКО

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ І НАПРЯМКІВ ОЦІНКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Запропонована класифікація факторів для оцінки результатів діяльності промислового підприємства. Рекомендується у сучасних умовах господарювання застосовувати науково обґрунтовану організація виробничого процесу, що вимагає пропорційної наявності та використання усіх видів ресурсів, коли обсяг виробництва лімітується мінімально наявними факторами або ресурсами. На промислових підприємствах, відповідно до сучасних тенденцій світової практики, пропонується коректувати співвідношення власних й запозичених коштів у бік останніх, якщо керівництво піклується про перспективну діяльність свого підприємства, його потенціал. Головним джерелом підвищення ефективності роботи промислових підприємств, як правило, є внутрішньогосподарські резерви.

Ключові слова: господарський механізм, соціально-психологічні резерви, структурні утворення, факторна система діяльності підприємства.

Вступ

Динамічні темпи змін, що прискорюються, зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на функціонування господарського механізму вимагають необхідності підвищення адаптивності українських підприємств до навколишнього середовища. Це потребує постійного прогнозування і контролю за розвитком внутрішнього і зовнішнього середовища і здійснення систематичної оцінки функціонування економічного механізму діяльності промислових підприємств.

1. Постановка задачі

Виділити та систематизувати сукупність факторів, що є впливовими на оцінку функціонування економічного механізму промислових підприємств. Визначити особливості функціонування вітчизняних підприємств в умовах сучасних інтеграційних процесів. Обґрунтувати коректування існуючих підходів до організації факторної системи за рахунок впливу сучасних умов щодо господарювання промислових підприємств при розбудові соціально-орієнтованої економіки України.

2. Результати

Господарювання промислових підприємств відбувається на основі взаємодії соціального, правового та економічного механізмів (рис. 1). Правовий механізм функціонує на засадах системи нормативно-правових актів, що складають, насамперед, Конституція України, Цивільний та Господарський Кодекси та інші, які визначають принципи (засади) функціонування, організації та експлуатації автотранспортних підприємств, правовий статут, відповідальність та інші відносини між суб'єктами господарювання в Україні [1].

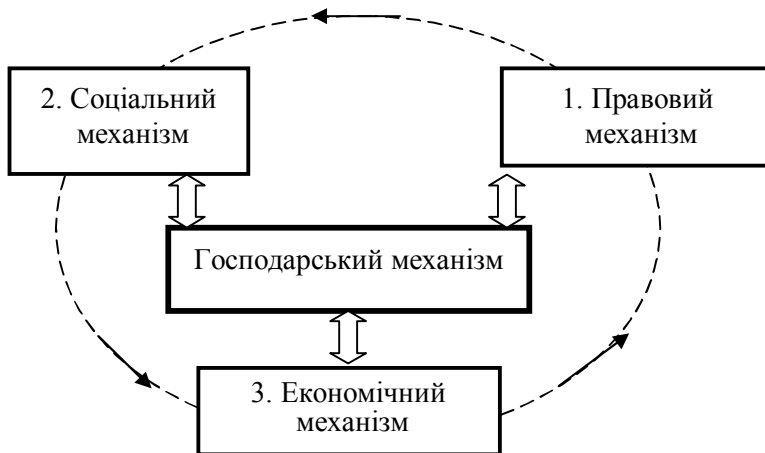

Рис. 1. Складові господарського механізму промислових підприємств

Аналіз наукових праць [1 – 4] та дослідження господарської діяльності підприємств дозволив визначити залежність функціонування соціально-орієнтованої економіки України.

льного механізму від умов праці, плану соціального розвитку і психологічного клімату в колективі підприємства. Основні фактори, від яких залежить ефективність функціонування соціального механізму це: безпека праці, медичне обслуговування, можливість альтернативного пенсійного забезпечення, надання послуг зі страхування працівникам підприємства, а також, зміна (поліпшення) соціально-демографічної структури виробничого колективу тощо. Керівництво багатьох підприємств недостатньо приділяють належної уваги більшості факторів. Разом з цим, вироблення й прийняття управлінського рішення на автотранспортних підприємствах, що досліджувалися, здійснюється, насамперед, одноосібно, і лише в окремих випадках – колективно. У роботі Шинкаренко В. [5] йдеться про світовий досвід, що виявляє тенденції середньорічного росту продуктивності праці: за умов певної культури менеджеризму, яка використовує всі соціально-психологічні резерви, та більш сприяє активізації працівників підприємства, і, майже, у п'ять разів ефективніша ніж за умов індивідуального підходу. Саме тому важливо стає групове прийняття рішень, що є підґрунтям щодо резервів ефективності функціонування господарського механізму промислових підприємств в цілому.

Наступною складовою, що обумовлює функціонування господарського механізму підприємств є економічна. Шинкаренко В. вказує на особливості функціонування підприємств в умовах ринкових відносин, яке "...передбачає використання різноманітних структурних утворень для вироблення оптимальної економічної стратегії" [5, С. 70]. До таких структур відносять: демаркетингові, диспашерські, екаутенгові служби; підрозділи хеджування та інш. На жаль, не всі підприємства мають можливості утримувати вказані вище структури, що обумовлено їх організаційно-правовою формою, обсягами господарського обороту підприємств, а, також, конкуренцією на ринку.

Функціонуванням економічного механізму обумовлено, насамперед, технологією менеджменту та середовищем її реалізації. В умовах сучасності прийняття управлінських рішень керівництвом підприємств базується на людському потенціалі, організаційної структурі, регламенті, організаційних елементах тощо.

Функціонування економічного механізму промислового підприємства

повинне призводити до отримання кінцевого результату, який супроводжується зниженням собівартості товару, можливе зростання прибутку, або зниженої ціни, що сприяє зростанню конкурентоспроможності підприємства і зайняття більш стійкої його позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Це особливо стає важливим в сучасних умовах розвитку інтеграційних процесів у зв'язку зі вступом України до СОТ.

Нові умови щодо ефективного функціонування вітчизняних промислових підприємств потребує нового підходу у розумінні їх місця, як логістичних виробничо-розподільних ланцюгів, що є складовими частинами більш великої системи, зі своїми матеріальними та інформаційними потоками.

В процесі інтеграції українських промислових підприємств у світову економічну систему, задоволення потреб клієнтів супроводжується урахуванням економії усіх видів ресурсів.

У сучасних умовах господарювання "вузьким місцем" у розвитку виробництва можуть бути трудові, матеріальні й фінансові ресурси. Науково обгрунтована організація виробничого процесу, на нашу думку, вимагає, насамперед, пропорційної наявності та використання усіх видів ресурсів. Обсяг виробництва лімітується мінімально наявними факторами або ресурсами.

Практика роботи вітчизняних підприємств свідчить, що більшість розраховують, перш за все, на власний капітал при розв'язання питань придбання основних фондів. В умовах посилення конкуренції, відповідними невисокими темпами зростання прибутку, підприємства мусять активніше використовувати альтернативні (запозичені та залучені) джерела фінансування своїх програм, перш за все, з оновлення асортименту товару. Світова практика [6 – 12] вимагає коректувати співвідношення власних й запозичених коштів у бік останніх, якщо керівництво піклується про перспективну діяльність свого підприємства, його потенціал.

У результаті проведених теоретичних і практичних досліджень, вважаємо доцільно зазначити, що основними факторами розвитку виробничої структури підприємств є:

- регулярне вивчення досягнень в області проектування і розвитку виробничої структури з метою забезпечення мобільності й адаптивності

структури підприємства до нововведень і нової продукції;

- оптимізація числа і розмірів виробничих підрозділів підприємства;
- забезпечення раціонального співвідношення ланок підприємства щодо створення конкурентоспроможних промислових підприємств;
- раціональність планування підрозділів і генерального плану підприємства;
- підвищення рівня автоматизації виробництва;
- забезпечення відповідності компонентів виробничої структури підприємства принципів пропорційності по виробничій потужності, прогресивності технологічних процесів (з огляду на вимоги реалізованої продукції), рівня автоматизації, кваліфікації кадрів і інших параметрів.

Ефективність господарської діяльності характеризується порівняно невеликим колом показників. Але на кожен такий показник впливає ціла система факторів. Для системного підходу характерна комплексна оцінка впливу різнопланових факторів, цільовий підхід до їхнього вивчення. Знання факторів виробництва, вміння визначати їхній вплив на показники ефективності дозволяють впливати на рівень показників за допомогою керування факторами, створювати механізм пошуку резервів.

При комплексному економічному аналізі поряд із загальними, або синтетичними, показниками розраховуються часткові (аналітичні) показники. Кожен показник, відображаючи певну економічну категорію, складається під впливом цілком визначених економічних і інших факторів. Фактори - це елементи, причини, що впливають на даний показник або на ряд показників. У такому розумінні економічні фактори, як і економічні категорії, що відображаються показниками, носять об'єктивний характер. З погляду впливу факторів на дане явище або показник, треба розрізняти фактори першого, другого, n-го порядків. Поняття "показник" і "фактор" взаємодоповнюють одне одного, тому що практично кожен показник може розглядатися як фактор іншого показника, більш високого порядку, і навпаки.

Від об'єктивно обумовлених факторів треба відрізняти суб'єктивні шляхи впливу на показники, тобто можливі організаційно-технічні заходи, за допомогою яких можна впливати на фактори, що визначають даний показник.

Шафранова Г. у своїй роботі [10] вказує на важливе значення, що має класифікація, у якій фактори поділяються внутрішні і зовнішні. Фактори в економічному аналізі можуть класифікуватися за різними ознаками. Так, фактори можуть бути загальними, тобто такими частками, що впливають на ряд показників або, частинними специфічними для даного показника. Узагальнюючий характер багатьох факторів пояснюється зв'язком і взаємною обумовленістю, що існують між окремими показниками.

Відповідно до задач аналізу господарської діяльності, пропонується фактори поділяти на внутрішні, або контрольовані підприємством (вони у свою чергу, підрозділяються на основні і неосновні), і зовнішні, малоконтрольовані або взагалі неконтрольовані (рис. 2).

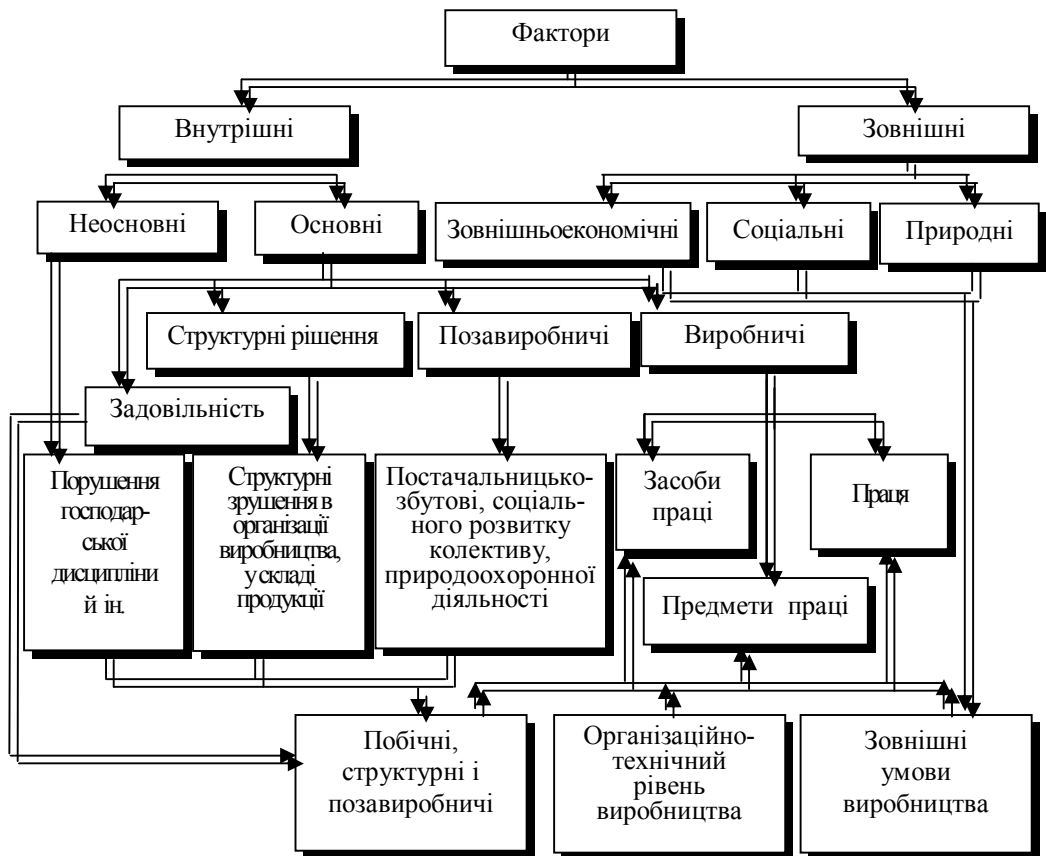

Рис. 2. Класифікація факторів для оцінки результатів діяльності підприємства

Внутрішніми основними називаються фактори, що теоретично визначають результати роботи підприємств. Внутрішні неосновні фактори, хоча і впливають на узагальнюючі показники, але не пов'язані безпосередньо із сутністю розглянутого показника як, наприклад, порушення господарської і технологічної дисципліни. Зовнішні фактори далеко не завжди залежать від діяльності підприємств, але кількісно визначають рівень використання виробничих і фінансових ресурсів даного підприємства.

Особливістю запропонованої класифікації є фактор задовільності, що визначається отриманням позитивного впливу працівниками підприємства від умов та результатів своєї праці, відчуття гідності, а також від певних суб'єктивних складових (сексуальної задоволеності тощо) та ін. Це дозволяє більш повною мірою враховувати вплив сучасних умов у функціонуванні суб'єктів господарювання при розбудові соціально-орієнтованої економіки України.

Математичне моделювання факторної системи господарської діяльності пропонується здійснювати у такий спосіб: виділяються фактори як елементи системи, вивчається специфіка кожного з них, можливості обліку і кількісного виміру.

Основою факторної системи господарської діяльності підприємства є загальна блок-схема формування основних груп показників (див. рис. 2).

Кожен блок цієї загальної схеми може бути представлений як підсистема взаємозв'язку синтетичних і аналітичних показників. На основі цього взаємозв'язку формується класифікація факторів, що визначають аналітичні і синтетичні показники кожного блоку.

Класифікація факторів, що визначають господарські показники, є основою класифікації резервів. Розрізняють два поняття резервів:

- резервні запаси (наприклад, автозапчастин, сировини, матеріалів), наявність яких необхідна для безперервної ритмічної діяльності підприємства;
- резерви, як ще не використані можливості зростання виробництва, поліпшення його кількісних показників.

Резерви в повному обсязі можна виміряти розривом між досягнутим і можливим рівнем використання ресурсів, виходячи з накопиченого виробничого потенціалу підприємства. Класифікують резерви за різними ознаками. Основний принцип класифікації виробничих резервів – за джерела-

ми ефективності виробництва, що зводяться до трьох основних груп (простих моментів процесу праці):

- а) доцільної діяльності, або праці;
- б) предмета праці;
- в) засобу праці.

Науково обґрунтована організація виробничого процесу, на нашу думку, вимагає пропорційної наявності і використання матеріальних (засобів праці і предметів праці) і трудових ресурсів. Обсяг виробництва лімітується мінімально наявними факторами або ресурсами.

У сучасних умовах господарювання "вузьким місцем" у розвитку виробництва можуть бути трудові, матеріальні й, особливо, фінансові ресурси.

Під виробничим потенціалом підприємства розуміється максимально можливий по якості і кількості випуск продукції в умовах ефективного використання всіх засобів виробництва і праці, що їх мають в розпорядженні автотранспортного підприємства. Під максимально можливими розуміються досягнутий і намічений рівень техніки, технології, повне використання устаткування, передові форми організації виробництва і стимулювання праці. На відміну від виробничої потужності виробничий потенціал підприємства характеризується оптимальним у даних умовах науково-технічного прогресу використанням усіх виробничих ресурсів (як застосовуваних, так і споживаних). Сукупний резерв підвищення ефективності виробництва на промисловому підприємстві характеризується різницею між виробничим потенціалом і досягнутим рівнем реалізованої продукції. Потенціал ринку визначається максимально можливим обсягом товарів, що може бути споживано.

Для всіх підприємств (насамперед, для тих, що досліджуються) дуже важливо, на нашу думку, з точки зору визначення напрямків раціонального функціонування економічного механізму діяльності підприємства, виявити ступінь взаємодії та взаємовпливу потенціалу конкретного підприємства, потенціалу ринка та цілей і стратегії цього підприємства, якщо все це відбувається у сфері його підприємницької зацікавленості (рис. 3).

Бузумовно, кожне з підприємств мають намір опинитись у зоні взаємодії, насамперед, зоні найбільш ефективного ступеня взаємодії. І досягти вони цього спроможні, насамперед, завдяки ефективному використанню резервів.

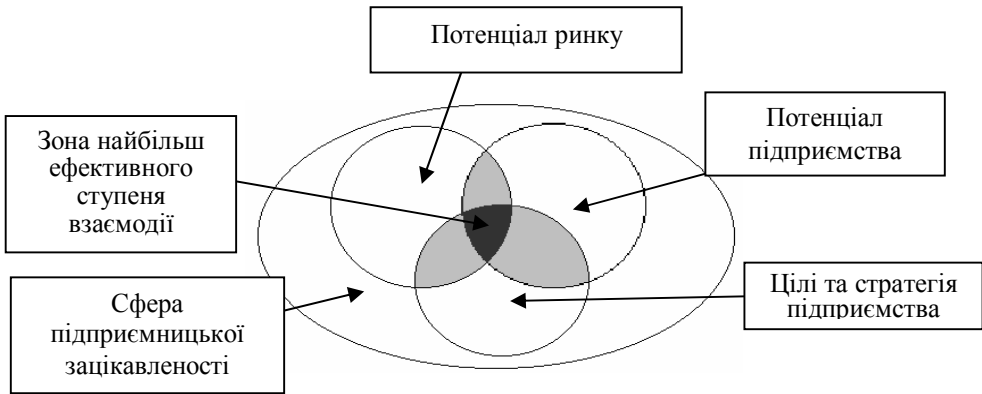

Рис. 3. Взаємодія потенціалу ринку, потенціалу підприємства і стратегії підприємства

З позиції підприємств, що підлягали аналізу, залежно від джерел утворення розрізняють зовнішні і внутрішньогосподарські резерви. Під зовнішніми резервами розуміються, насамперед, галузеві і регіональні резерви. Прикладом використання резервів у народному господарстві служить залучення капіталовкладень у ті галузі, що дають найбільший економічний ефект або забезпечують прискорення темпів науково-технічного прогресу. Використання зовнішніх резервів, на думку автора, позначається на економічних показниках на рівні підприємства, але головним джерелом підвищення ефективності роботи підприємства, як правило, є внутрішньогосподарські резерви.

Висновки

Класифікація факторів і удосконалення методики їхнього аналізу дозволяють вирішити важливу проблему – відокремити основні показники від впливу зовнішніх і побічних факторів для того, щоб показники, прийняті для оцінки ефективності діяльності підприємства, об'єктивніше відображали його досягнення.

Цінність комплексної класифікації факторів полягає в тому, що на її основі можна моделювати господарську діяльність, здійснювати комплексний пошук внутрішньогосподарських резервів з метою підвищення ефективності виробництва. Як один із найсуттєвих виділено фактор задовільності працівників промислових підприємств.

Література

1. Дмитриев И.А. Экономика предприятий автомобильного транспорта: учебное пособие / И.А. Дмитриев, О.М. Жарова. – Х.: ХНАДУ, 2004. – 184 с.
2. Организация и планирование грузовых автомобильных перевозок: учеб. пособие для спец. «Организация управления на автомобильном транспорте» / Л.А. Александров, А.И. Мальшиев, А.П. Кожин, Е.П. Володин и др.; под ред.. Л.А. Александрова; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1986. – 336 с.
3. Организация, планирование и управление автотранспортными предприятиями: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности “Экономика и организация автомобильного транспорта” / Н.Ф. Библина, М.П. Улицкий, Л.Б. Миротин и др; под ред. Л.А. Бронштейна, К.А. Савченко-Бельского; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1986. – 360 с.
4. Шинкаренко В.Г. Управление результатами деятельности работников АТП / В.Г. Шинкаренко, О.Н. Криворучко. – Х.: ХГАДТУ, 1999. – 143 с.
5. Шинкаренко В.Г. Менеджмент на автомобільному транспорті: навч. посібник / В.Г. Шинкаренко, С.Г. Банаева, Л.М. Ачкасова. – Х.: ХНАДУ, 2005. – 196 с.
6. Лукасевич И.Я. Анализ финансовых операций: методы, модели, техника вычислений / И.Я. Лукасевич. – М.: Финансы: ЮНИТИ, 1998. – 400 с.
7. Булгакова Л.Н. Управление финансово-хозяйственной деятельностью предприятия / Л.Н. Булгакова. – М.: Перспектива, 2002. – 174 с.
8. Булгакова Л.Н. Экономическая диагностика предприятий при инвестиционном кредитовании / Л.Н. Булгакова // Финансы и кредит. – 2001. – № 15 (87). – С. 58 – 73.
9. Радионов Н.В. Основы финансового анализа: математические методы, системный подход / Н.В. Радионов, С.П. Радионова – СПб.: Альфа, 1999. – 592 с.
10. Шафранова Г.О. Аналіз фінансової звітності / Г.О. Шафранова // Баланс. – 2000. – № 30, 31, 43.
11. Иванов Н.И. Проблемы формирования инвестиционной деятельности / Н.И. Иванов // Инвестиции: ресурсы, механизмы стимулирования. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1997. – С. 4 – 22.
12. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

Рецензент: д-р экон. наук, проф., проф. каф. экономической кибернетики Ю.Д. Костин, Харьковский национальный университет радиоэлектроники, Харьков.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ФАКТОРОВ И НАПРАВЛЕНИЙ ОЦЕНКИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В.А. Тимофеев, Ю.В. Овсяченко

Предложена классификация факторов для оценки результатов деятельности промышленных предприятий. Рекомендуется в современных условиях хозяйствования применять научно обоснованную организацию производственного процесса, который требует наличия пропорций в использовании всех видов ресурсов, в условиях, когда производство ограничено наличием минимального количества факторов или ресурсов. На промышленных предприятиях, в соответствии с современными тенденциями в мировой практике, предлагается корректировать соотношение собственных и заёмных средств в сторону последних в случае, когда руководство заботится о перспективе деятельности своего предприятия, его потенциале. Главным источником повышения эффективности работы промышленных предприятий, как правило, является внутреннехозяйственные резервы.

Ключевые слова: хозяйственный механизм, социально-психологические резервы, структурные образования, факторная система деятельности предприятия.

DETERMINATION FACTORS AND DIRECTIONS OF THE ESTIMATION OF THE OPERATING THE ECONOMIC MECHANISM INDUSTRIAL ENTERPRISE

V.A. Timofeev, Yu.V. Ovsyuchenko

The Offered categorization factor for estimation result to activity industrial enterprise. It Is Recommended in modern condition of the management to use scientifically motivated organization of the production process, which requires presence a proportion in use all type resource, in condition, when production is limited presence minimum amount factor or resource. On industrial enterprise, in accordance with modern trend in world practical person, is offered correct the correlation own and other facilities aside last when management takes care of prospect of activity of its enterprise, one's potential. The Main by source of the increasing to efficiency of the work industrial enterprise, as a rule, is an intrinsically economic reserves.

Key words: economic mechanism, social-psychological reserves, structured formation, factorial system to activity of the enterprise.

Тимофеев Володимир Олексійович – д-р техн. наук, проф., зав. кафедр «Економічна кібернетика» Харківського національного університету радіоелектроніки, Харків.

Овсяченко Юрій Вікторович – старший викладач кафедри «Економічна кібернетика» Харківського національного університету радіоелектроніки, Харків.